

SERAMİKTE MALZEME TAKLİDİ GELENEĞİ VE RENK*
TRADITION OF MATERIAL IMITATION AND COLOR IN CERAMIC

Dr. Ayşe BALLYEMEZ

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü,
İstanbul/TÜRKİYE, E-Mail: aysegunozbalyemez@gmail.com

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>Makale Geçmişi: Geliş: 23 Şubat 2018 Kabul: 17 Nisan 2018</p>	<p>Seramik malzeme, insan eliyle kullanılmaya başlandığı dönemden günümüze dek kesintisiz olarak kültürün bir parçası olmuştur. Bu kültürün içinde, günlük yaşam ihtiyaçlarına cevap veren yeme-içme ve saklama kapları yanında inanca yönelik kullanımlar da dikkat çekicidir. Tarihin kimi dönemlerinde kültürel bir değer olarak öne çıkan seramikler, kimi zaman ise başka malzemelerin gölgesinde kalmıştır. Seramik malzemenin gelişim süreçleri dikkatle incelendiğinde, dönemi içinde değer kazanmış malzemelerin seramik ile taklitlerinin üretildiği görülmektedir. Bu seramiklerin kimisi taklit ettiği malzemeye benzemesi dışında herhangi bir değere sahip değilken, kimisi ise taklit ettiği malzemenin değerinin ötesine geçip seramik üretim gelenekleri içinde köklü yerler edinmiş ve özgün renk kimlikleri oluşturmuştur. Eski Tunç çağı siyah astarlı seramikleri, Mısır pastası, lajvardina ve seladon surlar bu örneklerin en önemlilerindedir. Bu çalışmada, taklit amacıyla üretilmiş seramiklerdeki renk kimlikleri ele alınacak ve bunların malzeme kültürüne olan katkıları değerlendirilecektir.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: Seramik, Taklit, Renk, Gelenek, Kültür</p>	
<p>DOI: 10.31566/arts.2018145138</p>	

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Article History: Received: 23 February 2018 Accepted: 17 April 2018</p>	<p>Ceramic material has continuously been a part of the culture as from the time when it started to be used by humans until today. Within this culture, it is also noteworthy that, in addition to the containers that are used for eating, drinking and storing which correspond to the needs of our daily lives, they are also used for religious purposes. Ceramics, which at times have distinguished as a cultural value in the course of history, have sometimes remained in the shadow of other materials. When the development process of the ceramic material is closely examined, it is seen that the imitations of certain materials that gained value in the period have been produced using ceramics. Some of these ceramics do not have any other value except that they are similar to the material they imitate, but some others have gone beyond the value of the material they have imitated and have gained essential places in the ceramic production traditions and created original color identities. Old Bronze age black-lined ceramics, Egyptian paste, lajvardina and celadon glazes are the most important ones among these examples. Within the scope of this study, color identities of the ceramics produced for imitation purposes will be addressed and their contribution to the material culture will be reviewed.</p>
<p>Keywords: Ceramics, Imitation, Color, Tradition, Culture.</p>	
<p>DOI: 10.31566/arts.2018145138</p>	

* Bu metin, 11. Pişmiş Toprak Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuş, tam metni bildiriler kitabında yayınlanmış, makale olarak yayınlanması için revize edilmiştir

1. GİRİŞ

Tarihsel süreçte seramiğin rengine etki eden çeşitli etkenler olmuştur. Bu etkenler kısaca teknolojik olanaklar, malzeme taklidi, inanç gelenekleri ve ticarettir.

Teknolojik düzey, tarihte uzunca bir dönem seramiklerde toprak renklerinin hakim olmasına neden olmuştur. Teknolojinin gelişimi ve sının keşfi ile renk çeşitliliği artmıştır. Malzeme taklidi ise, teknolojinin gelişmemiş olduğu dönemlerden itibaren günümüze dek seramikteki renklere etki eden bir yaklaşım olmuştur. Rengi etkileyen bir diğer etken ise inanç gelenekleridir. Burada inanç sisteminin getirdiği kutsal taşlar veya sembolik anlamı olan renkler, seramik üretiminde renkleri etkilemiştir. Son olarak ticaret de, belirli bir coğrafyada var olan renk kimliğinin kültürler arasında geçiş yapmasına neden olan güçlü bir etken olarak dikkati çekmektedir.

Seramik tarihinde renk yoluyla malzeme taklidi yaklaşımı, iki belirgin biçimde gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki, dönemin değer kazanan malzemelerine öykünme ve renklerinin taklit edilmesi, ikincisi ise inanç geleneklerinin de etkisi ile değerli taşların renklerinin taklit edilmesidir.

2. DİĞER MALZEMELERE ÖYKÜNME VE RENK

Seramik malzeme binlerce yıldır insan hayatının içinde yer almış, kesintisiz olarak bugüne dek kullanımı sürmüştür. Metalin keşfi ve bu malzemedeki form yapımının başlamasıyla birlikte seramikler gözle görülür biçimde metal malzemelerin form ve renk özelliklerine öykünme başlamıştır. Seramik kap formlarında daha önce görülmemiş keskin kenarların ve kulplardaki makaraların varlığı yanında renk de, bunun kanıtıdır.(Yardımcı, 2006: 497-502)

Siyah astar, Kalkolitik Dönem'de açık renk zemin üzerine uygulanan dekorlarda görülmektedir. Ancak tüm yüzeyin tek renk siyah astar ile boyanması ve perdahlanması, ilk olarak Eski Tunç Çağı seramiklerinde görülmektedir. Bu dönem aynı zamanda metal malzemedeki form üretiminin ilk gerçekleştiği çağdır.

Resim 1. Eski Tunç Çağı'na ait siyah astarlı ve perdahlı seramik, Anadolu Medeniyetleri Müzesi.

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Müze Kataloğu, s. 85.

Frigler Dönemi'nde, yine Eski Tunç Çağı siyah astarlı seramiklerine benzer renk özelliklerinde bir üretim yapıldığı görülmektedir. Bu rengin de kaynağı, dönemin metal kaplarıdır.

Antik Yunan seramiklerinin Karanlık Dönem örneklerinde de, form özellikleri metal kaplara benzer, siyah tek renk astarlı seramik üretimi dikkati çekmektedir.

Çizelge 1. Metal Malzemenin Taklit Edilmesi ve Renk

KÜLTÜR DÖNEMİ / UYGARLIK	TAKLİT EDİLEN MALZEME	SERAMİKLER	RENKLER
Eski Tunç Çağı	Madeni kaplar 		
Frig Uygurlığı	Madeni kaplar 		
Antik Yunan Uyg. (Karanlık Dönem)	Madeni kaplar 		

Bahsi geçen üç dönemde de, seramikte çamurun doğal renk tonlarının üretilebildiği bir teknolojik düzey bulunmaktadır. Seramikte renkler yalnızca toprak tonlarında olmuştur. Ancak bu, seramik üretenlerin başka malzemeleri taklit etmelerine engel olmamıştır. Siyah renkli astarın perdahlanması sonucu ortaya çıkan parlak siyah renk ile Antik Yunan'da görülen parlak siyah sinter astar, metal kapların görünümüne öykünme sonucu kullanılmış renklerdir.

Seramik kültüründe bir başka malzeme taklidine bağlı renk örneği de, Selçuklu Dönemi'nde karşımıza çıkan lajvardina tekniğinde üretilmiş seramiklerdir. Bu seramiklerde, Farsçada lajvard olarak isimlendirilen lapis lazuli taşının koyu parlak mavi rengi ve altın pırıltıları taklit edilmiştir. Kobalt oksit ile lacivert renkte sırlanan seramiklerin üzerine altın yıldız ile desenler uygulanmakta, beyaz ve kırmızı renk ile de detaylar işlenmektedir. Bu seramiklere literatürde verilen lajvardina ismi de, doğrudan lajvard (lapis lazuli) taşından referans almaktadır.

Resim 2. Selçuklu Dönemi, lajvardina dekorlu seramik karo, Metropolitan Müzesi.

<http://www.metmuseum.org/art/collection/search/450373?rpp=30&pg=3&ft=Tile&pos=90>
(Erişim tarihi: 14.06.2017)

İngiltere’de 17. Yüzyılda agateware adıyla üretilen seramikler, agat taşının renkli katmanlarından esinlenilerek üretilmiştir.(Savage ve Newman, 1985: 23) Bu seramikler, tıpkı agat taşı gibi yüzeyden bünyenin içine değin devam eden renkli katmanlar oluşturacak şekilde üretilmiştir. Renklendirilmiş seramik çamurları ile üretilen agateware ürünler, isimlerini de bu taştan almışlardır.

İngiltere’de 18. yüzyılda, Wedgwood Porselen fabrikası tarafından geliştirilen siyah renkli stoneware ürünler de, seramikte doğal taşların taklit edilmesi geleneğinin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Wedgwood tarafından “Basaltware”olarak adlandırılmış olan bu seramiklerin 1767 yılında denemelerine başlanmış, 1768 yılında ise üretimine geçilmiştir. 1773 yılında ise tüm dünyada bilinir hale gelmiştir. Fabrikanın kurucusu olan Josiah Wedgwood tarafından ‘siyah bazalt taşı ile neredeyse aynı özelliklere sahip’ olduğu söylemiyle betimlenmiştir. Bu stoneware bünyede demir oksit oranı yüksek bir toprak boya ve yine yüksek oranda mangan oksit kullanılmıştır. Yüksek derecede pişirimi gerçekleştirilerek pekişmesi sağlanan bu siyah renkli seramiklerin morumsu siyah rengini veren de içeriğindeki mangan oksittir.
(<http://www.wedgwoodmuseum.org.uk/collections/collections-online/object/black-basalt-club-jug-with-chinese-famille-rose-decoration>. 22.02.2018)

Çizelge 2. Doğal Taşların Taklit Edilmesi ve Renk

DEVLET/UYGARLIK	TAKLIT EDİLEN MALZEME	SERAMİKLER	RENKLER
Selçuklu Devleti	Lapis lazuli taşı 		
İngiltere (Wedgwood)	Agat taşı 		
İngiltere (Wedgwood)	Bazalt taşı 		

Seramik kültüründe malzeme taklidi amacıyla üretilen bir başka örnek ise kinrande ismi verilen teknikle üretilmiş Uzakdoğu seramikleridir. Çin’de, 16. yüzyılda özellikle Japonya pazarı için üretilen bu seramikler, dönemin gözde kumaşları olan altın brokar işlemeli kumaşların renklerine öykünülerek üretilmişlerdir. (Me-Pa, 2001:36)

“Altın süslemenin ya tek renkli bir zemin üzerine, ya da çok renkli bir desen üzerine uygulanmış kırmızı kartuşlara işlenmesi yoluyla elde edilen bu tür, dokumacılık sanatının zengin süslemelerini çağırıştırır.”(Me-Pa, 2001:36)

Resim 3. Çin İmparatorluğu, Kinrande dekorlu porselen tabak, British Museum.

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=588766001&objectId=3181463&partId=1

≡1

(Erişim tarihi: 14.06.2017)

Kırmızı, lacivert, teşil ya da sarı gibi zemin renkleri üzerinde altın varak işlemeli bu seramiklerde, malzemenin kendisinin taklit edilmesi değil, görünüş ve renginin taklit edilmesi amaçlanmıştır.

Çizelge 3. Brokar Kumaşa Öykünme ve Renk

DEVLET/UYGARLIK	TAKLİT EDİLEN MALZEME	SERAMİKLER	RENKLER
Çin İmparatorluğu	Altın brokar kumaş 		

3. İNANÇ GELENEKLERİNE BAĞLI OLARAK MALZEME TAKLİDİ VE RENK

İnanç gelenekleri, seramik kültüründe renk ve biçimi etkileyen en büyük etkenlerden biri olmuştur. Neolitik Dönem'den başlayarak inanca hizmet edecek birçok biçim üretilmiştir. Ancak renk konusunda inançla ilişkili bir üretimin gerçekleştirilebilmesi ancak sır tekniğinin keşfi ile mümkün olabilmıştır. İnançlar ekseninde sembolik anlamı olan renkler ve değerli taşlar, seramik üretimini şekillendirmiş, renklere etki etmiş ve zamanla seramiğin geleneksel üretim biçimleri haline gelmiştir.

İlk olarak örneğini gördüğümüz Antik Mısır mavi renkli objeleri, Antik Mısır Uygarlığı'nın inanç geleneklerine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Ölümünden sonra yeniden hayata geleceklerine inana Antik Mısırlılar için mavi renk sembolik bir değer sahiptir. Yeniden doğuşu simgeleyen mavi renk, değerli taşlarla da ilişkilendirilmiş, turkuaz ve lapis lazuli taşlarına kutsal bir değer verilmiştir. Mezarlar içinde çok sayıda mavi renkli obje bulunması bu nedendir. (*The Art of Ancient Egypt: A Resource for Educators*, s. 45.)

Resim 4. Antik Mısır Uygarlığı, Antik Mısır çamuru tekniğinde su aygırı figürü, Metropolitan Müzesi.

<http://www.metmuseum.org/art/collection/search/544227>

(Erişim tarihi: 14.06.2017)

Antik Mısır Uygarlığı'nda, çok eski dönemlerden itibaren, değerli taşların seramik taklitleri üretilmiştir. Özel bir bünye geliştirilmiş, küçük boyutlu takı objeleri ve amuletlerden başlayarak şabti figürlerine dek bu taklit sürdürülmüştür.

Çizelge 4. İnanca Bağlı Olarak Doğal Taşların Taklit Edilmesi ve Renk

DEVLET/UYGARLIK	TAKLİT EDİLEN MALZEME	SERAMİKLER	RENKLER
Antik Mısır Uygarlığı	Firuze taşı 		
	Lapis lazuli taşı 		

Antik Mısır çamuru olarak adlandırılan bu özel bünye, içine eklenen bakır ve kobalt bileşikleri ile turkuaz ve lacivert renkte üretilmiştir. Sırın öncülü olarak kabul edilen bu özel bünye, daha sonra seramik malzeme kültürüne ait özel bir bünye geleneği olarak varlığını günümüze değin sürdürmüştür.

Resim 5. Çin İmparatorluğu, Seladon sırlı stoneware tabak, British Museum.

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=227942&partId=1&searchText=celadon&images=true&page=2
(Erişim tarihi: 14.06.2017)

Seramik kültüründe güçlü bir üretim geleneği olarak karşımıza çıkan yeşil Seladon sırlı seramikler de, inanç kültürüne bağlı olarak ortaya çıkmış bir renk kimliğidir. Çin’de kutsal sayılan yeşim taşının rengine öykünerek üretilen seramiklerde renk, yeşim taşının kutsal değerinden kaynak bulmaktadır. Üretim amacı da bu kutsal taşın taklit edilmesidir.

“Konfiçyüs felsefesine yeniden ilgi duyulmasının ardından, imparatorluk himayesi geleneksel kaliteyi teşvik eğiliminde olmuş ve birçok çömlekçi ile birlikte yeşim taşının taklidini üretmenin seramik sınırının ana fikri olduğuna inanmıştır.”(Cooper, 2002:63)

Bu seramiklere Seladon ismi verilmesinin, 17. Yüzyılda Avrupa’da oynanan L’astree adlı pastoral bir tiyatro oyunundaki Céladon isimli karakterin giysisinin renginden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Seladon sırlı seramikler, ticaret yoluyla Osmanlı İmparatorluğu’na ulaşmış, burada da kültürün bir parçası haline gelmiştir. Topkapı Sarayı Koleksiyonunda çok sayıda seladon sırlı seramik bulunmaktadır. Ancak ticaret yoluyla Osmanlı seramik kültürünün bir parçası haline gelen bu seramiklere verilen değer taklit ettiği malzemeden gelmemiştir.

Çizelge 5. İnanca Bağlı Olarak Doğal Taşların Taklit Edilmesi ve Renk

DEVLET/UYGARLIK	TAKLİT EDİLEN MALZEME	SERAMİKLER	RENKLER
Çin İmparatorluğu	Yeşim taşı 		

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tarihsel süreçte seramiğin rengini belirleyen etkenler içinde malzeme taklidi yaklaşımı en güçlü etkilerden birini yaratmıştır. Kimi örneklerde amaç yalnızca taklit iken kimi örneklerde ise taklidin inanç kültürü ile ilişkili olduğu gözlenmektedir. Bu gibi amaçlarla üretilen ve kullanılan renklerden bazıları, taklit edilen malzemenin değerinin ötesine geçmiştir. Bu renkler, seramiğe özgü güçlü bir renk kimliği haline gelmiş, özgün birer üretim geleneğine dönüşmüştür.

Tarihsel süreçte renklerin elde edilmesi için özel teknikler uygulanmış ve geliştirilmiştir. Böylece, geliştirilen teknik ve renk arasında bir bağ oluşmuştur. İlk ortaya çıkış amaçları malzeme taklidi olan bu özel renkler ve tekniklerin işlevi günümüzde değişime uğramıştır. Çağdaş seramik sanatında sanatçılar bu özel teknik ve renkleri kullanırken taklit etmeyi değil, geçmişle ve kültürle bağ kurmayı amaçlamaktadır.

Sanatsal üretimlerde işlevinin değişime uğradığını gördüğümüz malzeme taklidi yaklaşımı, günümüz endüstriyel seramik üretiminde kısmen devam etmektedir. Kaplama seramiği endüstrisinde mermer görünümlü, taş dokulu ya da ahşap görünümlü yer ve duvar karesi üretilmekte, seramik malzemenin kullanım amacı başka bir malzemenin görünümüne öykünme olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- COOPER, E., 2002, 10,000 Years of Pottery, The British Museum Press, Londra
- DELAMARE, F. ve GUINEAU, B., 2008, Renkler ve Malzemeleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- MANNERS, E., 1990, Ceramics Source Book, Chartwell Books, New Jersey.
- YOLERİ, H., 2008, Pişmiş Kil İle İletişim, Tibyan Yayıncılık, İzmir.
- HAYES, W. C., 1990, The Scepter of Egypt, Plantin Press, New York.
- VAİNKER, S., 2005, Chinese Pottery and Porcelain, The British Museum Press, Londra.
- SAVAGE, G., 1985, Newman, H., Cushion J., *An Illustrated Dictionary of Ceramics*, Thames and Hudson Ltd., Londra.

Kataloglar

- Anadolu Medeniyetleri Müzesi*, Müze Kataloğu, 2006, Dönmez Ofset, Ankara.
- İstanbul'daki Çin Hazinesi*, Me-Pa, , 2001, İstanbul.
- The Art of Ancient Egypt: A Resource for Educators*, The Metropolitan Museum of Art.

Makaleler

- SARNIÇ, K. Ö., Ağustos 2016, *Seramik Malzemenin Taklit Aracı Olarak Kullanımı*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 45, s. 415-423.

Bildiriler

- YARDIMCI, İ., 2006, *Anadolu'da Tunç Çağı Seramik-Metal Malzeme Teknik ve Form Etkileşimleri*, Uluslararası Katılımlı VI. Seramik Kongresi, Bildiriler Kitabı, s.497-502, Eskişehir.
- Balyemez, A., *Seramikte Turkuaz Renk: İki Kültür, İki Teknik*, 10. Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumu, Bildiriler kitabı s. 558-567, Eskişehir, 2016.

Tezler

- BALYEMEZ, A., , 2017, *Seramik Kültüründe Renk Ögesi ve Çağdaş Seramik Sanatında Kullanımı*, Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- www.metmuseum.org (Erişim tarihi: 14.06.2017)
- www.britishmuseum.org (Erişim tarihi: 14.06.2017)
- www.wedgwoodmuseum.org.uk (Erişim tarihi: 22.02.2018)

